

Улууска — бу күнүргэ

Саҥа сквер аһылынна

Чурапчы нэһилиэгин сэттэ түөлбэттэн биир бастыннара "Куоһапы" ТОС-ка кэнэбэски ыччаттарга анаан, холобур буолар саҥа сквер үөрүүлээх аһыллыыта буолла. "Өр сыллаах сүүрүү-көтүү кэнниттэн, дьоммут-сэргэбит өйөөлүлэринэн, биһиги, арбаа бастар, кэтэһиилээх сквербит олоххо киирбитинэн, итиитик-истинник эбэрдэлиибин", — диір

Седалищева. "Бу сквер тутуллуутугар биһиэхэ куус-көмө буолбут дьоммутугар Мария Заболоцкаяба, Егор Борисовка, Дмитрий Ефимовка, Иван Федуловка, түөлбө салайааччыларыгар — Любовь Алексеевнаба, Оксана Ивановнаба, Мария Федоровнаба, Петр Лонгиновка, бэдэрээччи Георгий Дьячковскайга улаханньык махтанабыт", — диэтэ.

Салгыы түөлбэ олохтоохторо үөрүүлэрин бэлэтээн, Кытайбан алааһыгар ыһыах түһүлгэтин тэрийдилэр.

Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ.

түөлбэ салайааччыта Федора Самсоновна Седалищева.

Манна түөлбэ баар тэрилтэлэри, Аҕа дойду Улуу сэриитин бэтэрээннэрин, Дьоруой ийэлэри, түөлбэ киэн туттар дьонун, ытык ыалларын, тыыл бэтэрээннэрин, араас эйгэ үтүөлээх үлэһиттэрин, улуус, нэһилиэк бочуоттаах олохтоохторун, көһөрүллүү кыттылаахтарын, үлэлээн ааспыт тэрилтэлэри, меценаттары сырдатар истизэндэлэр кэчигирэччи турбуттара сквер ис хоһоонун арылар. Сквер иһэ толору сибэккинэн симэммитэ, фонтан туруоруллубута көрүөххэ хара.

Үөрүүлээх чааска РФ Федеральнай Мунньабын Федерациятын Сэбиэтин тыа хаһаайыстыбатыгар, ас-үөл бэлитикэтигэр уонна айылҕа баайын туһаныыга сис кэмтиэт бэрэссэдээтэлин солбуйааччы, СӨ бастагы Ил Дархана Егор Борисов, Чурапчы улуунун баһылыгын эбэһинэһин толоросчу Алексей Ноговицын, улуус дьокутааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэпэ Афанасий Захаров, Чурапчы нэһилиэгин баһылыга Владимир Сивцев, СӨ Ил Түмэн судаарыстыбаннай Мунньабын дьокутаата Михаил Гуляев кыттыыны ыллылар.

Түмүккэ түөлбэ салайааччыта Федора

Новости республики

КИРИЛЛ БЫЧКОВ: «Победа Якутии в федеральном проекте повышает профессионализм и конкурентоспособность якутян на рынке труда»

Жители Якутии одними из первых в России получают бесплатные сертификаты для обучения цифровой экономике. Тысяча специалистов республики сможет до конца года освоить основы программирования, способы безопасной работы в интернете и научиться работать с цифровыми данными.

Помимо якутян, по тысяче образовательных сертификатов получают также жители Башкортостана, Татарстана, Ростовской и Тульской областей. Эти регионы победили в конкурсном отборе и стали пилотными в федеральном проекте, направленном на развитие кадров для цифровой экономики. Всего до 2024 года государство планирует обучить таким образом более миллиона человек.

«Пять регионов провели большую «домашнюю работу» по подготовке образовательных организаций, различных провайдеров образовательных программ и операторов рынка», — заявил замминистра экономического развития РФ Илья Торосов на образовательном интенсиве «Остров 10–22», где на территории Сколковского института науки и технологий вчера, 16 июля, определены победители проекта, его цитируют официальные сайты.

Помимо имеющихся образовательных программ, организаторы оценивали также запрос региональных рынков труда на «цифровых» специалистов и вовлеченность субъектов в

федеральную цифровую повестку. «20 учебных заведений и онлайн-платформ Якутии будут реализовывать более 50 образовательных программ, по большей части, совместно с IT-предприятиями», — сообщил Владимир Соподов, его цитирует пресс-служба Главы и Правительства РС (Я).

«Говорят, если хочешь помочь кому-то, нужно дать ему не рыбу, а удочку. Персональный цифровой сертификат — это как раз такая «удочка», позволяющая людям, мотивированным на изменение, «прокачать» свои цифровые навыки», — отмечает директор по направлению «Кадры для цифровой экономики» организации «Цифровая экономика» Андрей Сельский, слова которого приводятся на официальных площадках.

«Сертификатом — «удочкой» теперь сможет воспользоваться любой желающий для обучения в очном, онлайн или смешанном формате. Особенно это актуально для людей среднего возраста и представителей старшего поколения, которые уже достигли в своих отраслях определенных успехов и теперь хотят повысить квалификацию, чтобы соответствовать запросам современности. Таким образом, победа Якутии в федеральном проекте существенно повышает профессионализм и конкурентоспособность якутян на рынке труда — как внутреннем, так и внешнем», — считает заместитель Председателя Правительства Якутии Кирилл Бычков.

Якутия определена победителем отбора субъектов РФ на участие в апробации модели предоставления персональных цифровых сертификатов от государства в рамках мероприятий федерального проекта «Кадры для цифровой экономики» национальной программы «Цифровая экономика Российской Федерации». Благодаря сертификатам федерального проекта бесплатное обучение в них уже в этом году пройдет 1000 якутских специалистов.

Система предоставления персональных цифровых сертификатов включает инструменты поддержки образования и профессионального развития в течение всей жизни для формирования трудоспособного населения компетенций, востребованных в условиях цифровой экономики, таких, как базовое программирование, основы работы с данными или коммуникация в современных цифровых средах.

«Отбор субъектов произведен на основе определения наиболее соответствующих задачам апробации параметров региональных систем образования, труда и занятости, а также региональных показателей динамики цифрового развития», — подчеркивает Кирилл Бычков.

До конца 2019 года в каждом из пилотных субъектов будут выданы до тысячи сертификатов. А к 2024 году их число должно достичь миллиона. Установочный семинар с представителями регионов-участников проекта пройдет до середины

августа, затем будут сформированы региональные координационные центры.

В августе планируется запуск процедуры отбора образовательных программ для включения в специальный реестр. С помощью сертификатов можно будет пройти в онлайн-режиме программы обучения или очно обратиться в организацию, предоставляющую образовательные услуги.

Напомним, как следует из открытых источников, Аналитический центр НАФИ (Национального агентства финансовых исследований) и АНО «Цифровая экономика» провели исследование, в ходе которого выяснилось, что более четверти россиян заинтересованы в получении цифровых сертификатов на обучение в сфере информационных технологий (IT).

Каждый второй опрошенный хотел бы улучшить свои знания и навыки в этой сфере. Каждый третий отметил, что рискует потерять работу, если не получит соответствующие «цифровые» навыки. Более половины респондентов (57%) отметили, что, если бы они были знакомы с информационными технологиями на более высоком уровне, то смогли бы найти лучшие варианты трудоустройства, сообщает Секретариат заместителя Председателя Правительства РС (Я).

Пресс-служба Главы Республики Саха (Якутия) и Правительства Республики Саха (Якутия).

БАҢЫЛЫК ДУОҢУНАҢЫГАР -- 100 КҮННЭЭХ ҮЛЭ ТҮМҮКТЭРЭ

Чурапчы нэһилиэгин баһылыга Владимир Дмитриевич Сивцев дуоһунаһыгар киһирэн үлэлээбитэ 100 күнэ туолла. Санатар эбит буоллахха, Владимир Дмитриевич бу иннинэ "Хатан" ХЭТ генеральной дириэктэринэн олус эппиэтинэстээхтик, таһаарыылаахтык үлэлээбитэ. Биһиги кинини көннөрү салайааччы эрэ быһыытынан буолбакка, үлэһиттэрин кытары тэнгэ хара үлэбэ, араас тизхиныкэлэри бэйэтэ ыһтан үлэлэтэ сылдыарын үгүстүк көрөн турардаахпыт. Онон ханнык баҕарар үлэттэн толлон турбат кыайыгас-хотугас үлэһит киһи диин сыаналыыбын. Бу кэм иһигэр туох үлэ ыһтыллыбытын, инники туох сорултар, былааннар күүтүлэрэрин туһунан Владимир Дмитриевич манньк кэпсир:

Үтүө күнүнэн, күндү улуунум олохтоохторо, Чурапчы нэһилиэгин дьон-сэргэтэ ыалдьытара. Үлэбин сүннүүнэн, урукку кэмнэргэ салайан кэлбит Степан Анатольевич Саргыдаев, Алексей Гаврилович Егоров былааннарын салбаан саҕалаатым. Быһбар иннинээбэ бырагыраамбар, бастатан туран, нэһилиэк иһинээбэ суол оноһуутугар, опохуйан хаалбыт уулары оборторууга үлэлэһэргэ сүрүн болҕомтону уурбутум. Итиннэ туһуламмыт үлэ ыһтыллыахтаабын, хомойуох иһин, буддьүөт харчыта эрдэ тырыллан хаалбыт этэ. Онон биһигин суолбутугар күүтүөннээх улахан үлэни ыһтар кыахпыт суох. Ол эрэри субуотунньуктар күүстэринэн хаһаайстыбаннай тэрилтэлэри таһаараммыт, сана уһуааммыт суолун октордубут. Мантан күһүн өсөө даҕаны тэрилтэлэри таһааран субуотунньугунан үлэлэтиэхпит. Итиннэ буддьүөппүт харчытыттан тобус суон турбаны аҕаламмыт, уу хаайтарар сирдэригэр быраҕан үлэни-хамнаһы саҕалаатыбыт. Анал тизхиныкэлэр кэллэхтэринэ, күһүөрү ити үлэлэр этэнгэ түмүктэниэхтэрэ. Онон эһиилги сылга, дьокутааттары кытары уопсай субанан, суолбутун приоритетнай хайыска быһыытынан көрөн, арыый элбэх харчыны көрөр былааннаахпын, очкуотугар ямочнай үлэлэр буолбакка, куһаҕан суоллары халытаалынайдык өрөмүөннүүргэ үбү көрүөхпүт диин былааннаабын. Итини таһынан, социальной эбэһинэстэрсин биір бааллар. Ол курдук, сынныалан пааркалары ыспартыыһынай-култуурунай эбийэктэригэригэр эмиз өрөмүөннүүр баҕалаахпыт. Оноуа буддьүөппүт харчыта кырыымчык буолан, баҕабыт хоту үлэ кылгас кэм иһигэр ыһтыллыбат буолла. Итини таһынан ырааһырдыы, бөх-сах дьааһыктарын күрүөлээһин үлэлэрэ ыһтыллыахтаах диин эрдэ ылыммытым, онон ити үлэ салгыы ситэриллээбэ. Уулуссалары сырдатты үлэлэригэр аукционмут ыһтыллыбыта онон хамсаныы тахсан эрэр. Кыһын кырыы уулуссалартан саҕалаан, интэринээккэ, Орджоникидзе аатынан уулуссаба, нэһилиэкпит арбаа өттүгэр сырдатты үлэтэ күүһүрөөбэ.

Күннээбэ кыһалба баһаам, манна туһааннаах тэрилтэлэр, уопастыбаннай хамсааһынар, биірдиилээн дьон кэлэ тураллар. Болпуруос сүрдээх элбэх, хомойуох иһин, барыларыгар кыайан көмөлөспөппүт. Ол эрэри социальной хантыраактары биірэп, холобура, эбии дохуоттаналларыгар кыабы биірэбит. Быйыл 19 киһи итинэн туһанна. Улууспут ыһаба, бука бары сомоболоһоммут, сүрдээх үчүгэйдик ыһтылынна. Ол курдук, "Тобус томтор оонньууларыгар" куоракка олорор биір дойдулаахтарбыт уослуонсарыстыба чааһын уйуунулар. Түгэнинэн туһанан, кинилэргэ дириң махталбытын тиздэбит. Күрэхтэһиһит таһыма сыллата үрдээн иһэрин бары кэтээн көрөр буолуохтаахпыт. Маны таһынан, бука бары РФ сокуонунан үлэли ыһтыллыбыт да быһыытынан, ыаһыы ыһтар улуустарбытын кытары уопут атаһаһарбыт сүрдээһин туһалыыр. Итини тэнэ бэйэни салайыныы департаменым кытары быһаччы үлэлэтэ олоробут, ол түмүгэр босубуйа өттүгэр, сокуоннар уларыһыларыгар биһизхэ күүс-көмө буолаллар. Ааспыкка Дьокускайга

бырамысыланнас министиристибиһигэр киһирэн, төгүрүк остуолга кытынныбыт. Онно Манга Ханалас, Чурапчы улуустарыгар 2020-2022 сылларга туох үлэ ыһтыллыахтаабын сиһилии иһитиннэрдилэр. Маныаха бу кэккэ сылларга нэһилиэги гаас ситимигэр топору киллэрээри сылдыалларын истэн, сүрдээһин үөрдүбүт.

Нэһилиэкпитигэр ыһтыллыбыт үлэлэри аатта-талыыр буоллахха, бу күннэргэ сиргэ сыһыаннаах уонна дьиз-уот хамыһыһыаларын мунһабын үс төгүллээн ыһтыбыт. Нэһилиэк иһин ыраастааһынга, көбөрдүүгэ түөлбэлэринэн, тэрилтэлэринэн 7 уопсай субуотунньук буолла. Улуустаабы аҕа, булчут күрээбэр көхтөөхтүк кытынныбыт. Доруобуйаларынан хааччахтаах кэрэ анаардарга сылын аайы ыһтыллар "Сааскылаана" куоркурус үтүө үгэскэ кубуллуйан, үрдүк таһымна ыһтылынна. Нэһилиэк дьокутааттары кытары иккитэ сессия ыһтыбыт. Бастагы кыбартаал олохтоохторун кытары хаарбах туруктаах дьизтэн көһүүгэ аналлаах мунһабы тэрийдидит. Өрөспүүбүлүкэ бырайыактарыгар кыттаары, анал сайаалкалары түһэрдидит. Түөлбэлэр ыһчаттарыгар аналлаах Грант сүүйүүлээх куоркурус ыһтыллыбыта, кыайыһылаахтар граннарын туһанан, түөлбэлэрин сиригэр араас социальной тутуулары тулуттара. Ону күһүн очкуоттуохтара, ыһчат тутар аһэрээтин бөһүөлэк тулусуутугар үлэлэтибит. Оҕо көмүскэһин күһүн көрөө Поликарп Барахсанов аатынан сынныалан пааркаба сана аттракционнары туруоран оболорго бэлэх уунубут. Маны таһынан култал суоһуттан харыстыыр үгүс үлэ, дьаһаллар ыһтыллылар, ол чэрчитинэн, нэһилиэк иһин өттүгэр мепризованнай зона бэлэмнээтибит. Итиник үлэ бөһүөлэк арбаа өттүгэр эмиз ыһтыллыаба. Сааскы халаан уутун бырахтарыыга олохтоох дьаһалта иһисалиистэрэ үлэлээн, күүс-көмө буоллулар. Анал турбалары атыһаһан аҕалтардыбыт, уу мустар кыһалҕалаах сирдэригэр мантан сайын, күһүн олордорго суоттанабыт. Орджоникидзе аатынан уулуссаба уу сүүрэр ханаалын хастардыбыт. Быйылгыттан "Молодежная" түөлбэ сайынны уу турбатын холбоон үлэлэтибит. Нэһилиэккэ Маҕаайы алааһыгар аан бастагытын түөлбэлэр икки ардыларыгар ыһтыллар ыспартакыйаада олус тэрээһиннээхтик буолла. Дьон-сэргэ олус сөбүлээтэ, салгыы сайыннарага сыаһы-соруу туруорунабыт. Бэс ыйын бүтүүтэ "Куоҕабы" түөлбэ Ленин аатынан уулуссаба Куохара үрэһи туруур сана муоста тутуллан бүтэн, үөрүүлээх быһыыга-майгыга аһылынна. От ыйын 1 күнүгэр, "Кыайы" скверигэр бойбуой дьаһылар бэтэрээннэригэр аналлаах лааматыннык туруорулунна уонна ый ортого "Куоҕабы" түөлбэ сана сквер аһыллытын сирэ-туома ыһтыллыаба.

Владимир Дмитриевич, кэлэр сылга Алдан-Нерюнгри куораттарга успуорт көрүннэригэр кыһынны IV-с ыспартакыйаада ыһтыллаары турар. Эн биһиги улууска фигурнай катание, хоккей, шорт трек курдук уустук көрүннэргэ федерация бэрэссэдээтэлинэн ананан үлэбин бэрт сэргэхтик саҕалаабытын, ол туһунан сиһилии кэпсизэн дуо?

Бэрэссэдээтэлинэн анааат, нэһилиэкпит киһигэр каток онорторбутум, төһө да хоккейдаабаһаһарын иһин, сааскы салгынкэ ханкыһы кэпэллэр этэ. Итиник катогу биһиги сыл аайы туруоруохпутун баҕарабыт, сыһа-бааһа ыһчаттарбыт хоккейга сыһаһаһара дуу диин эрэнибит. Кыһынны ыспартакыйаада мунһаһара буолулаһан эрэллэр, улуус дьаһалтатын физкултуураба уонна успуорка начаалынныыга Иван Иванович күүскэ ылсан, киһирсэн эрэр. Онон ити кыһынны көрүннэргэ быһаһы кыһыһаһа бэлэммин. Дьокускай куоракка олорор биір дойдулаахтарбыт хоккейдыһлар эбит, кинилэри кытары сибээһи тутан, быйыл саас

таһаартыы сылдыһыбытым. Күрэхтэһии буолар түгэнигэр хамааһа туруорабыт диин этэллэр.

Дьону биір долгутар болпуруоһунан бэйдиз сылдыар ыһтарга мизэрэлэри ыһы. Итиннэ туох үлэ ыһтылларый?

РФ сокуона бэйдиз сылдыар ыһтары утилизациялыыры бобон олорор. Ол да буоллар, эппиэтинэз биһигиттэн түспэт, оҕону дуу, улахан да киһини ыт ыһтар түгэнигэр, нэһилиэк дьаһалтата сөптөөх үлэни ыһплатах диин буолар. Онноу буолбатын туһугар, бэйдиз сылдыар ыһтары тутан, аналлаах питомниккытыгар сырытыннарыахтаахпыт. Хомойуох иһин, эмиз харчыбыт кыра буолан туһааннаах аукционга бэрт кыра суума көспүтэ. Санатан эттэххэ, ити питомник кыһынны эрз биризмэбэ ыһтары тутар, сайынны биризмэбэ тохтуур. Эһиилги буддьүөттэн ити болпуруоһу быһаарыыга сөптөөх үбү тыырыахпыт.

Ити курдук, Чурапчы нэһилиэгин баһылыга Владимир Сивцев уонна нэһилиэк дьаһалтата бу кылгас кэм иһигэр үтүмэн үлэни-хамнаһы тэрийбит. Инники былааннарга, сорултарга олобуран, нэһилиэк сайдыытыгар үгүс өрүттээх үлэ-хамнас күүтүллэр.

Кэпсэттэ Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ.

"БИИР СОМОБО" медиа-бырайыак / СОЛОВЬЕВ НЭИЛИЭГЭ

Бастын эдэр дыз кэргэн

Билиги нэһилиэкпитигэр 42 эдэр ыал баар, кинилэр ортолоругар биир бастын эдэр ыалы Тимофей Тимофеевич, Розалия Александровна Тимофеевтар дыз кэргэни билиһиннэрбит. Тимофеевтар М.К. Аммосов аатынан ХИФУ математика факультетын бүтэрэн кэллэхтэриттэн, П.М.Васильев аатынан Соловьев орто оскулатыгар педагог-организаторынан үлэлиир. Үлэтин кытта тэнгэ нэһилиэк уопсастыбаннай олобор актыыбынайдык кыттар. Ыччат үнүүгэ ансаамбылын салайааччыта. Кини туруорбут үнүүлэрэ улуустаагы бэстибээлгэ лауреат, дипломант аатын ылбыттара. Кэргэнинэн Тимофей Тимофеевичтын 2016 сыллаахха саха танаһын региональной кункуруугар кыайылаабынан буолбуттара.

Ити курдук, тустаах үлэлэрин таһынан уопсастыбаннай үлэсэ мадды көхтөөх Тимофеевтар дыз кэргэн холобурга сылдыар нэһилиэк бастын ыала. Олору, эдэр ыччаты кэрэс, сырдыкка угуулар эйгэлээх дыз кэргэммитигэр үрдүктөн үрдүк ситиһиллэри баҕарабыт.

ансаамбыл солиһа, сонньоочмута буолар, улуустаагы "Айхаллан, Чурапчы!" бэстибээл дипломана, "Тэйэр" ыччат үнүү ансаамбылын үнүүһүтэ.

Роза Александровна – Кэбээйиттэн төрүттээх, Кини П.М.Васильев аатынан Соловьев орто оскулатыгар педагог-организаторынан үлэлиир. Үлэтин кытта тэнгэ нэһилиэк уопсастыбаннай олобор актыыбынайдык кыттар. Ыччат үнүүгэ ансаамбылын салайааччыта. Кини туруорбут үнүүлэрэ улуустаагы бэстибээлгэ лауреат, дипломант аатын ылбыттара. Кэргэнинэн Тимофей Тимофеевичтын 2016 сыллаахха саха танаһын региональной кункуруугар кыайылаабынан буолбуттара.

Ити курдук, тустаах үлэлэрин таһынан уопсастыбаннай үлэсэ мадды көхтөөх Тимофеевтар дыз кэргэн холобурга сылдыар нэһилиэк бастын ыала. Олору, эдэр ыччаты кэрэс, сырдыкка угуулар эйгэлээх дыз кэргэммитигэр үрдүктөн үрдүк ситиһиллэри баҕарабыт.

Уопсастыбаннай түмсүүлэр үлэлэрэ

Мырыладьоно-сэргэтэ айылҕалыын алтынан, ким сүөһү-сылгы ииттэн, ким сөбүлээн талбыт идэлэринэн үлэлээн-хамсаан олоролор. Үгүс киһи күннээби үлэлэринэн эрэ мунурдаммакка, кыһалбаларынан салайтарбакка, "дойдум, дыһаным туһа" диир, уопсастыбаннай үлэсэ сыраларын аныыллар. Соловьев нэһилиэтин дыно саастарынан, олоор сирдэринэн, гендернай көстүүлэринэн 10 уопсастыбаннай түмсүүгэ мусталлар. Түмсүүлэр уруокуну, билигини, кэлэр көмү алтыһынанар, нэһилиэк дыно түмсүүлээх, көхтөөх, айымньылаах буолалларын туруулаһаллар. Ону тэнгэ нэһилиэк социальнай-экономическай сайдыытыгар бэйэлэрин санааларын этэн туран, быһаччы бэйэлэрин кырата суох кылааттарын киллэрсэллэр. Түмсүү үлэтин көбүлээчилэринэн, салайааччыларынан буолаллар. Түмсүү салайааччылара – дыһ-сэргэ иһирэхтик саныыр, ытыктыыр, дыһ итэһэлин кыһамнылаахтык толорор, нэһилиэк дыһалтатын, тэрилтэлэри кытта биир тылы булан үлэлиир дыһ.

Нэһилиэк итэһэйн талбыт бэйэни салайыныы дыһалтатын 4 ыһырылаах Сэбиэтин дыкутааттара хас биирдии болпуруоска, буола турар быһыыга-майгыга санааларын этэн,

– олоор сирдэрин тупсабай көрүннээх оноруу, түөлбөни ыраастык тутуу, уһаайбалары тупсабайдык күрүөлээһин, көбөрдүү үлэтин ыһыты, сибээки опордуу. Түөлбэ дыно кырдыабаастарга, элбэх олоох ыалларга болломтолорун уураллар, көмөлөһөллөр. Сыл устата түөлбэлэр икки ардыларыгар, культурунай-ыспартыыбынай күрэхтэһиилэр былааннаахтык ыһыллаллар. Сыл устата ыһыллыбыт дыһалларга уопсай түмүккэ бастаабыт түөлбэ Дьокуускай куоракка босхо тыраанысларынан күүлэйдээн кэлэр.

Иван Иванович Сергеев салайар Амыдай» диир эр дыһ түмсүүтэ нэһилиэккэ араас субуотунньуктары тэрийэр-хочо бүтэин күрүөтүн маһын кэрдэн, бэлэмнээн, ол түмүгэр 5 км күрүө тутулунна, Туолума урэһин туоруур муоста сыбаайата түһүүтүн бэлэмнээтилэр, суол өрөмүөнүгэр, ырааһырдыы үлэлэригэр субуотунньуктар ыһыллынылар. Онно барытыгар эр дыһ түмсүүтэ көхтөөхтүк кытынна Ааспыт 2018 сыл түмүгүнэн «Амыдай» нэһилиэккэ бастын уопсастыбаннай түмсүү аатын ылбыта.

Биир бастын үлэлээх Анна Николаевна Хомподосова салайар "Күбэйэ" дыһаллар түмсүүлэрэ ситиһилээхтик үлэлиир. Бу түмсүү сүрүн сыала – иллээх, чөл олохтоох дыз кэргэн көмүс ньээкэ

кэлбит ыалдыттары арчылаан, айах тутан күндүлээһин. Улууска ыһыллар "Байылыат тизгэн", "Далбар хотун", "Дива" күрэхтэргэ сылын айы кытталлар.

2017 сыл түмүгүнэн "Күбэйэ" дыһтар түмсүүтэ нэһилиэккэ бастын үлэлээх түмсүү буолбута. 2017 сыла улууска дыһталлар түмсүүлэрин күрбэр 3-с миэстэ, 2018 сыла улууска 2-с миэстэ буоллулар. 2019 сыла кулун тутарга "Күбэйэ" түмсүү тэрийиитинэн, нэһилиэккэ "Дыһтар – олохпут тирэсэ" диир өрөспүүбүлүкэтээби форум ситиһилээхтик ыһыллыбыта.

Биир эмиэ ситиһилээхтик үлэлиир «Долун» ыччат түмсүүтэ буолар. Салайааччы – Виталий Витальевич Захаров. Нэһилиэккэ 85 ыччат олоор, ол иһигэр 42 эдэр ыал баар. Эдэр ыччаттарбыт сүөһү-ас ииттэн, чөл олобу тутуһан, үлэлээн хамсаан олоролор. «Долун» ыччат түмсүүтэ 2017 сыллаахха улууска "Бастын эдэр ыччат түмсүүтэ" ааты ылбыта. Маны таһынан үнүүгэ, ырыага, фольклорга, ВИА-га элбэх ыччат дыһарыктанар. Оһуохайы толорууга Елена Яковлева улууска өрөспүүбүлүкэтээби Олонхо ыһаахтарыгар лауреат буолары ситистэ, кини бэлэмнээбит оскуола олооро олонхону толорууга улууска сылын айы ситиһилээхтик кытталлар. "Амма кырдалын ыччата" өрөспүүбүлүкэтээби уопсастыбаннай тэрилтэ тэрийэр дыһалларыгар актыыбынайдык кытталлар. Маны таһынан өрөспүүбүлүкэтээби таһымнаах "Молодежь-вектор развития села" форуму тэрийэн ыһыллар, нэһилиэккэ "Бастын тизгэн" күрбэ, нэһилиэк сынньалан пааркатын бырайыагын онорон көмүскээһин кункурууну, уо да а. күрэхтэри тэрийэллэр.

Мырылаттан төрүттээх Дьокуускайга, Чурапчыга олоор биир дойдулаахтарбыт «Мырыла» түмсүүлэрэ куруук нэһилиэк сайдыытыгар күүс-көмө буолаллар. Кэники сылларга меценат уолаттарбыт–Сергей Леонидович Тихонов, Александр Михайлович Ершов, Никита Дмитриевич Собакин успонсардаан, элбэх үлэ ыһылыһа, Сылын айы нэһилиэк уонна ити үөһэ ааттаммыт "Мырыла" түмсүүлэр икки ардыларыгар күрэхтэһиилэр буолаллар. Дьокуускайдаагы «Мырыла» түмсүү тэрийиитинэн икки сыла биирдэ, сайын «Ырыа ыһаага» диир Мырылаттан төрүттээх ырыаһыт дыһ түһүлгэлэрэ ыһыллар.

Быйыл 2019 сыла улуус баһылыгын тохсунньутаагы уураабынан Чурапчытаагы успуорт уонна физкультура үнүстүүтэ, Айылҕа харыстабылын инспекцията, "Солнышко" оҕо сайдар уһуяана, "Алмазэргизэбаан" Соловьев нэһилиэтин шэфтээх тэрилтэлэрэ буоллулар, инникитин кинилэргэ билиги эрэлбит улахан. Үөһэ ааттаммыт тэрилтэлэртэн Чурапчытаагы физкультура үнүстүүтэ билигини кытта шэфтэспитэ номнуо 6 сыл буолла, ол быһаһын тухары көмөлөспүтэ, өйөөбүтэ элбэх.

Уопсастыбаннай түмсүүлэр, нэһилиэк дыно түмсүүлээх, көхтөөх, чөл олохтоох буолалларыгар Д.М.Васильев аатынан Норуот айымньытын дыһтигэр, М.Н.Сибиряков аатынан успуорт саалага сөптөөх успуобуйа онорулунна. Норуот айымньытын дыһтигэр 2017 сыллаахха, успуорт саалага 2018 сыллаахха халытаалынай өрөмүөн ыһыллыбыта, матырыйаалынай баазалара тупсарыгар сөптөөх үп көрүлгэн, оборудованиелар ыһыллыбыттара, Кроссфитынан, аэробиканан, остуол тенниһинэн, тустуунан, халсабайынан, волейболунан, баскетболунан дыһарыктанарга анал саалалар оборудованиенан хаанчылыннылар. Ханьык баһарар өрөспүүбүлүкэ, улуус таһымнаах күрэхтэһиилэри, дыһаллары ыһтар кыахтанныбыт.

Уопсастыбаннай түмсүүлэр тэрээһиннээх, айымньылаах үлэлэрин түмүгэр, улуустаагы "Айхаллан, Чурапчы!" уус-уран бэстибээлгэ Соловьев нэһилиэгэ 2017 сыла 2-с миэстэ, 2018 сыла 3-с миэстэ буолары ситиспилит. 2018 сыл түмүгүнэн, улууска экономикайа көрдөрүүлэргэ иккис төгүлүн 2-с миэстэсэ табыстыбыт.

Иннокентий СОБАКИН, хаһыат уопсастыбаннай кэрэспэдьинэ.

биллэрэн сөптөөх болпуруостары туруорсаллар. Бар дыһонорун сайдыы суолунан сирдээн хас биирдии нэһилиэк олохтооҕо биир сомоҕо буолалларын туһугар үлэлииллэр. «Соловьев нэһилиэгэ» бэйэни салайыныы дыһалтатын 4 ыһырылаах Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Мария Филипповна Кронникова талыллыбыт дыкутааттары кытта былааннаахтык, биир санаанан үлэлээн кэллэ. Нэһилиэккэ буолар сүрүн дыһаллар, кирибит сайабыланныалар, болпуруостар сессия быһаарыыта суох буолбаттар.

Нэһилиэккэ түөлбөнэн үлэ олох-дыһах бары хайысхатынан ыһыллар, нэһилиэк барыта 5 түөлбөсэ араасар. Түөлбэ үлэтин биир тэрээһининэн

уйатын оноруу. Надиэлэсэ үс күн "Доруобуйа кулуубун" иһинэн аэробика, хаалыктаах хаамыы, саахымат-дуобат, волейбол секциялара ыһыллаллар. Улуус, өрөспүүбүлүкэ таһымнаах кункурустарга кытталлар, лауреат, дипломант буолбут "Тускулаана" үнүү, "Сарыада" ырыа ансаамбылыгар үгүс дыһтар дыһарыктанар. "Күбэйэ" түмсүү дыһонно биһирэммит үгэс буолбут тэрээһиннэринэн буолаллар: тыһыл бэтэрээннэригэр, сөбөтөх олоор кырдыабаастарга, инбалииттэргэ ас астаан илдьэн бизири, саасы куһунан, күһүнтү мунха бөлүгүттэн күндүлээһин, сылаас танастары тигэн бөлөхтээһин, Кыайыы скверигэр сибээки арааһын опордуу, элбэх олоох ыалларга сылаа иккитэ көмө акцияны оноруу, араас тэрээһиннэргэ

Устуруйа чакчыгара

ПРОФЕССОР Г. П. БАШАРИН „САХА ҮС РЕАЛИСТ СЫРДАТААЧЧЫТА“ ДИЭН КИНИГЭТЭ ТАХСЫБЫТА 75 СЫЛА

Бүгүнтү аабааччы билиэхтээх кырдыга

Саха литературатын кириитикэтин устуруйатыгар, уопсайынан, саха учуонайдарын үлэлэригэр хайаларыгар да Г. П. Башарин профессор „Саха үс реалист сырдатааччыта“ диэн кинигэтин курдук киэниик үһүнүк дьон болломтотун тардыбыт, кэпсэтии, мөккүөр, охсуһуу киинигэр турбут ханнык даҕаны кинигэ суох.

Далан — саха норуодунай суруйааччыта.

Норуодунай суруйааччы Далан ити этиитин „Кинигэ дьыатигар“ сэтинньи 16 күнүгэр 1994 сыллаахха профессор, историк Георгий Прокопьевич Башарин „Три якутских реалиста-просветителя“ диэн кинигэти иккис тахсытынан сибээстээн ытыллыбыт сүрэхтээгин кэмигэр уопастыбаннас муннаабыр эппитэ. Ол саха интеллигенциятын уопастыбаннай муннаахтарыгар тыл этиилэр, дакылааттар, кэлиин СГУ историко-юридической факультет учуонайдарын сэбиэтин быйаарытынан (7-с нүөмүрдээх боротуохуонунан бигэрэтиллэн, муус устар 25 күнүгэр 1995 сыллаахха) туспа кинигээн тахсара ситиһилибитэ.

„Саха үс реалист сырдатааччыта“ кинигэ иккис тахсытын сүрэхтээгин кэнииттэн 24 сыл элэс тынан ааһа оҕуста. Профессор Георгий Прокопьевич Башарин бу кинигэти билиги литэрэтиирэбит критическэй устуруйатын биер суол издээннээх кэмин хабарынан уонна ол өр сыллаах охсуһуу билиги иннибитигэр нэлэчи ууран бизэрэринэн, литэрэтииринэй нэһилиэстибэни харыстааһын, дахаастааһын үтүөкэннээх холобурунан буоларын таһынан тоталитарнай режимнээх судаарыстыба бары „кыһаҕатын“ тулуйууну уопастыба чэгиэн күүһүн түмүүнү, көмүскэниини бэйэ эрэ ырынан буолбакка, Россия бүтүүнүн үрдүнэн даҕаны тарыйыахха сөбүн көрдөрбүтүнэн, этизм этэ, тэһиһээ суох научнай үлэһэн буолар диэн.

Г. С. Сыромятников, Г. Боевский, И. Спиридонов, Н. Копырин, Д. Е. Васильева о. д. а. үтүс ахсааннаах кинигэлэринэн сахалитэрэтиирэтин 20-с уонна 30-с сыллардаагы мөккүөрдэрин тустарынан тус бэйэлэрин санааларын этэн туралларын бары да өйдүүр-саныыр буолуохтаахпыт. Бу научнай үлэлэргэ профессор Г. П. Башарин „Три якутских реалиста-просветителя“ диэн дьохуннаах дирин теоретической балаһыанньаларга олосуран суруллубут кинигэтин сыһыары тутан көрдөххө, билиги сахабыт литэрэтиирэтин 20—30-с уонна 50-с сыллардаагы устуруйатын түһүүлээх-тахсылаах мүнүлүгүнэн кэрдиис кэмнэрин төрдүн-төбөтүн билиги П. А. Ойуунускай, А. А. Иванов—Күндэ, Эрилик Эристин, В. Леонтьев, Н. М. Заболоцкий, Элпэй, Амма Аччыгыйа, Күннүк Уурастыырап араас күннэргэ-дьылларга суруйбут ыстатыйаларыттан даҕаны сиидэлээн өйдөхпүтүн сөп.

Историк Георгий Прокопьевич Башарин „Три якутских реалиста-просветителя“ (из истории общественной мысли дореволюционной Якутии) диэн аатынан 1944 сыллаахха Саха АССР судаарыстыбаннай кинигэ кыһатыгар бэчээттэнэн тахсыбыт кинигэтин сэдэхтик көстөр буолбут экэмплярын илиибэр ылларбын эрэ өрүүтүн, 75 сыллаахыта саха литэрэтиирэтин тула уопастыбаннай быһы-майгы хайдах этэй, туох төрүөттээх мөккүөр ити үлүгэрдээхтик күүрэн-хааран турбутай дии саныыбын.

Олус истин-иһирэх быһыыга-майгыга бу номох буолбут кинигэбит иккис тахсыта бэлэмнэммитэ, национальнай кырдыгы булууну өрөгөйдөөх бырааһынныгар майгынынныра—ол „кинигэ дьыатигар“ сэтинньи ый 14 күнүгэр ытыллыбыт

сүрэхтээгин күнэ! Ити, чакчы даҕаны, бары өттүнэн өрөгөйдөөх күнүгэ профессор Георгий Прокопьевич Башарин бэрт набыллык, ыллыктаахтык бэйэтин исторической этиитин саҕалаабыта. „Биллэрин курдук, Аба дойдубут фашистскай Германияны утары сэриилэһиитэ 1941 сыл бэс ыйын 22 күнүттэн саҕаламмыта.

Бу кэмгэ Партия Киин Кэмитизэ национальнай боллуруоска сымнааһыны таһаарыахтаах дии санаабытым. Оччотугар А. Е. Кулаковская, А. И. Софронов, Н. Д. Неустроев литэрэтииринэй нэһилиэстибэлэрин Саха сиригэр революция иннинээҕи уопастыбаннай өйүн-санаатын сайдыытын кытары дьүөрэллэи тутан, чинчийэн-үөрэтэн көрүүххэ сөп эбит диэн санаабы кэлбитим. Үлэлээн кириэн барбытым, ол түмүгэр „Три якутских реалиста-просветителя“ диэн кинигэбин суруйбутум. Ити санаам сөптөөбүн бириэмэ бэйэгэ көрдөрбүтэ—диэн бэлэс этиини онорбутун өйбөр тутан хаалбыппын. Историк киһибит ити кылгас кэмгэ „сымнааһыны“ кэмигэр сөпкө туһаммакка хаалбыта буоллар, арааһа, кини этиититтэн сиктэтэрэн, саха уус-уран литэрэтиирэтин саҕалаабыт баастагы суруйааччыларбыт литэрэтииринэй нэһилиэстибэлэрин көмүскээгиннэ бигэ тирэх буолбут кинигэти суох хаалыа эбиһипит ээ дии санаабытым.

75 сыл усталаах-туоратыгар Г. П. Башарин „Три якутских реалиста-просветителя“ диэн аатынан суруйбут бу научнай үлэтэ, кырдык даҕаны легендарнай олоҕу опордо—идеологической охсуһуу уотун ортотунан ааста, бобууну даҕаны, нигилистической саба түһүү хара балыырын даҕаны көрүстэ, сиздээх туруорсууларга бигэ тирэх буолла. Саха сиригэр уонна Россияга эрэ буолбакка, аан дойду улахан учуонайдарын таһымнарыгар тийэ биллэн биһирэбили, өйбүлү ылла. Кырдыгы туруулаһыы драматической өрүттэрин көрдөрдө, олох сиздээх өрүтүн көмүскээгин хоһуун эпопеяларын дьохуннаах холобурунан буолла. Оттон кырдыгы көмүскээгин чөлүкүтэ сусбун, чинчийиһэ анаардасты кылааһабыт эрэ уопастыба таһымттан көрүү турдаҕына, кини аймах уопастыбатын бары эйгэтэ кыттар бырааптааһын бэйэм эрэ Г. П. Башарин бу дьохуннаах үлэтин ырытыт, көмүскэспит омух сиригэр учуонайдары бизэрбит сыанабылларыттан өйдөбүт буолуохтаахпын.

Билинни кэм аабааччытыгар—25 сыллаахыта исторической наука доктора, Саха Өрөспүүбүлүкэтин уонна Российской Федерация наукаларын үтүөлээх дьыаталлара, саха Судаарыстыбаннай Университетын профессора, А. Е. Кулаковская аатынан Судаарыстыбаннай бириэмийэ лауреата, 500 научнай ыстатыйалар, 20 кинигээн тахсыбыт беден уонна олус суолталаах монографиялар ааптардара, историк Георгий Прокопьевич Башарин дьохуннаах, албан ааттаах олоҕу опорбут үһүлүччүлээх учуонайынан буолар.

Мин бүгүнтү аабааччыга, саха норуотун эдэр ыччатыгар, сана көрүүлэрдээх интеллигенциятыгар—75 сыллаахыта Г. П. Башарин „Три якутских реалиста-просветителя“ үлэтигэр туох-ханнык хайыскалаах сыанабыллар 25 сыллаахыта бэриллэбиттэрин өйдөтөн-санатан ааһахпын баҕарабын. Ол сыанабыллар үксүлэрэ интеллигеннар, учуонайдар кыттыбыт уопастыбаннай муннаахтарыгар, к э м п и р и а н с и й э л э р и г э р бэриллэбиттэрэ, олору сэгэтэн көрөөрү, бүгүнтү аабааччыга санатан, өйдөтөн ааһары, сөптөөбүнэн уонна

сиздээбинэн аабабын. Тоҕо дьытэххэ, устуруйа чакчыга олох хардыытынан чинэтиллиэхтээх диэн өйдөбүлүтүн.

Сүрүн тирэхпинэн „Материалы презентации книги профессора Г. П. Башарина „Три якутских реалиста-просветителя““ диэн аатынан М. К. Аммосова аатынан Саха судаарыстыбаннай университетын учуонайдары түмэн таһаарыт 59 старницалаах, 200 ахсаанынан тахсыбыт кинигэлэрэ буолар.

Бу олус диэн наадалаах уонна суолталаах тыл этиилэри, санагылары түмэн, иилээн-саҕалаан кинигээн таһаарыт дьоммутунан—исторической наука доктора, СӨ наукаларын академията, оччолорго СӨ НА тылга, устуруйаҕа үнүстүүтүн дириэктэрэ Василий Николаевич Иванов, учуонай Иван Григорьевич Спиридонов уонна СГУ доцена Кыдана Ивановна Платонова буолаллар.

Бу дьобускаан эрэри олус наадалаах кинигэ кириин тылын 1942 сыллаахха Чурапчы 41 колхуоһун дьонун Өрөспүүбүлүкэ хогуу оройуоннарыгар көһөрүү издээниттэн ордубут, кэлиин „Кинигэ“ уопастыба бэрэсэдээтэллээн үлэлээбит Николай Николаевич Назаров суруйбута. Онно кини: „Со временем выхода книги в свет прошло 50 лет. История этой книги очень драматична, в то же время и поучительна. По разным объективным и иным причинам историческое и практическое значение книги „Три якутских реалиста-просветителя“ исследователями, думаю, до конца еще достойно не осмыслено и, видимо, будет еще глубоко всесторонне, объективно будет изучаться“, — диэн эппитэ.

Бу кинигэти тыл этиилэри, ыстатыйалары кирибит суруйааччылар, историктар үгүстэрэ Георгий Прокопьевич Башаринна үөрэммит, кини лекцияларын көтүлүккэ истибит, кинини тыһааһыннаах кэмнэргэ көмүскэспит, сорох-сорохторо „Башарин дьыалата“ диэн туох да онно суох буруйдааһынна эриллэ, ыйытылла сылдыбыттар. Холобура, норуодунай суруйааччы В. С. Яковлев—Далан биер дойдулаахтара чурапчылар хайа да түгэнгэ Г. П. Башарины түһэн бизэрбаттарэ. Итинэн мин бу дьобус кинигэти профессор, историк Г. П. Башарины кытары алтыспыт, кинини ис сүрэхтэриттэн убаастыыр, кини бары туруорсууларын бары түгэннэрин ыгылылаах-быгылылаах да өрүттэрин үлэстибит дьон кэриэс-хомуруос тыллара сөнөн хаалбытынан, бу түмүү саха дьонно сиздээх өйдөрө-санаалара күн бэбэһээни курдук тыга сылдыалларынан, тус санаабыр олус күндү. Тоҕо дьытэххэ, саха норуотун көмүскэллээх буолуутун төрүтүн уурдахтара дии. Бу кинигэти ыстатыйаларга бэчээттэммит биһиги норуоппут куустээх тыллаах публицистын ортолоругар сылдыбыт И. Г. Спиридонов, Д. Е. Васильева, Н. Н. Назаров, профессор, историк Г. Г. Макаров, норуодунай суруйааччы В. С. Далан, философ Б. Н. Попов, Г. Д. Ефимов, К. И. Платонова билигин биһиги кэксэбитигэр суохтар. Төһө да оннугун иһин, этэргэ дылы, суруллубут — суоруллубат диэн өйдөбүт хайа да күн баар буоллаҕа.

Тоҕо ала-чүө бу кинигэти тирэниин диэн ыйытар буоллахтарына, этизм этэ—Г. П. Башарин этэннэ сылдьар кэмигэр 1994 сыл сэтинньи 16 күнүгэр бу дакылааттар ааһыллыбыттар. Г. П. Башарин ону тус бэйэтин иститиһэ, бу кинигэ күндүтүгэрэ итиннээх сытар дии саныыбын уонна олоҕун биер дьохуннаах эпопеятын туһунан дьон санаатын, этиитин истэр-билэр түгэни Тойон Тамара профессор Г. П. Башаринна 75 сыл буолан баран иһитиннэрбитигэр махтана саныыбын.

Улахан учуонай кырдык олоһунунаах суолун туһунан өйдөөн-санаан ыллаҕа, дии—ол тоҕо биһиги норуоппут кэксэ туһунан, өрөгөйдөөх түгэниһэ буолуо суох тустаабыт?

Бу манньик түмүүнү онорбут көтүө дьонно саха норуотун кэнээс көлүөнэтэ сүнгэн улахан махтаппаа буолуоҕа, кэлэр да өттүгэр санаа тоҕо эрэ кэтэхтэр анһан турар курдук.

Аны Георгий Прокопьевич Башарин профессор туһунан бэйэтин кытары этэннэ олох буһуулаах-хатыылаах түһүүтүн-тахсыытын биергэ ааспы көлүөнэтин дьонно туох ис хоһоонноо сыанабыллары бизэрбит эбиттэрий?

Г. П. Башарин „Три якутских реалиста-просветителя“ диэн кинигэти иккис тахсытыгар кириин тылы литературовед, учуонай, кэлиин Саха сиригэр суруйааччыларын сойууһун тэрилтэтин сайабыт Иван Григорьевич Спиридонов тоҕо эрэ, „Подвиг ученого“ диэн аатынан суруйбута уонна: „Потому мало-мальски знакомому с историей якутского народа ясно, что он взялся за явно опасное дело—за восстановление литературного наследия А. Кулаковского, А. Софронова, Н. Неустроева творчество которых до этого объявлено было реакционным, националистическим, контрреволюционным. Были не только критические статьи, а всеисильные в то время партийные решения и указания. Кто осмелился высказать положительную оценку об их творчестве или отдельных произведениях подвергался политическому преследованию. Что ожидало смельчака, преступившего границы строжайшего табу, было ясно каждому и потому поддерживающим открыто замысел молодого ученого было мало—диэн адьас баар буолу сылдыбыт кырдыгы этиитэ (кинигэ 4-стр. көр).

Литературовед Иван Спиридонов бу ыстатыйатыгар, билинни дьон өйдүүгүр туһаайан, төһө даҕаны ол чакчы саха тыллаахха ыараханын иһин, биер суол чакчыны эппитэ: „После известного постановления бюро Обкома КПСС от 6 февраля 1952 г. монография была изъята“, — диэн ылбыта (кинигэ 5-с стр. көр).

Билиилээх литературовед, филологической наука доктора, албах монографической чинчийиллэри суруйбут, соторутааҕыта олохто барбыт Дора Егорова Васильева: „Партийные работники и их апологеты считали, что книга Г. Башарина „Три якутских реалиста-просветителя“ его буржуазно-националистические взгляды наносят огромный вред во всей идеологической работе республики в деле коммунистического воспитания трудящихся. Якутии (Н. Канев, Г. Ефремов, Г. Тихонов. Против извращений истории якутской литературы. Якутск: Кн. Издательство, 1953. С. 96).“ Они так же убеждали, что грубые фальсификации и извращения Г. Башарина в освоении истории якутской литературы и истории Якутии ввели в заблуждение отдельных работников науки и искусства“ (там же с. 83). Например, совершенно необоснованно и нелепо обвиняли нече народного писателя Якутии Д. К. Сивцева—Суоруна Омоллона за рассказ „Синий дымок“, в котором якобы слышны пессимистические нотки Кулаковского, пророчашего и вымирание якутского народа им клеветавшего на великий русский народ“. Отрицательное влияние трех якутских реалистов Канев, Ефремов и Тихонов находили и в отдельных произведенных незабвенного Н. Е. Мординова—Амма Аччыгыйа.

Сэмэн ТУМАТ.

Салгыыта бэчээттэннэ.

Остуоруйалаах мөккүөр

Кэм кэрдии киһини хаһан да экирэтэ сылдыбат. Бэйэтэ билэринэн, айылбатынан да диэххэ дуу, үтүөнү-мөкүнү үлү кулаан, иннин диэки аргыый абай уста турар айылгылаах буоллаҕа. Арай киһи солоон ааспыт суон суола олох остуоруйатыгар суруллуохтааҕа, ахтыллыахтааҕа дьыл-хонук диэн арааһыспат аргыһа бу Орто туруу бараан дойдубутун кизэргэтэ, кэрэтитэ сылдыар быһыылаах дии саныыбын. Олохпут уостубат уйгута барыта кинилэртэн тутуллан турарын хас биридидит өйдүүрү, дьинэр, ирдэбил да буолуохтаах эбит! Ити эрэри олох үчүгэй өрүтэ өрүү инники иһээччи.

Ол курдук, быһылгы да дьыл биһизхэ, чуралчыларга, куруук да кэриэтэ буоларын курдук, эмиэ Өрөгөйбүт үрдээн, аар саарга аатырыахпыт аатырдыбыт Ырыаҕа Ыппаммыт Ыагыы Аммабыт көр-нар аргыстаах күөн күрэххэ күөрэс тыһан, инники түспүт күндээр күмүт күлүмүрдээн тахсыбылпыттынан, уруй-туксу буоллун! Ону бэлэхтээбит чулуукан бөтөстөрбүтүгэр, айхал-мичил буоллун, сындалийбат тыыннаах бастык быһыйдарбытыгар уонна биллэн турар, ону барытын уустабый-уһаарбыт улуукан уһуулааччыларбытыгар, атыннык эттэххэ, туруу тириэньэрдэрибитигэр ис сүрэхпиттэн эбэрдэни эттэхпит, саргыны санардахпыт буолуохтун!

Бу улахан кыайыны барытын сатаан эридьэстиир кыайтарбата чуолкай! Онон кыратык ойо тутан, мээчик сонньуутугар санаабын ууран көрүүм. Өтөрүнэн буолбатах улахан ситиһии кэлэ дии, биһиги түөлбөбитигэр! Ордук эдэр ыңчат инэнтонон ылсыһан эрэ кэрэхсэбиллээх, ол аата инникилээх ыаллар эбиһит. Бу Аан дойдуну бүтүннү тилийэ тэнийбит олус диэн умсугутуулаах, ол эрэри биер өттүтэн оччолуох сыраны-сымсаы эрэйэр сонньууга олохторун бүтүннү анаабыт убай-быраат Григорий, Баһылай Оконешиковтар ааттара тэбис-тэннэ туралларыгар биер бэйэм саарбахтаабыппын! Санатан эттэххэ, Василий Николаевич быһыл 80 сааһын туолуохтаах этэ. Онон киһи аатынан бу сүдү кыайынан бүтүн өрөспүүбүлүкэтээби турнир ыһыллыа диэн эрэл санаа үөскүүр. Баара буоллар, төһөлөөх өрүкүгүө, үөрүө этэй?! Олобун бүөс-бүтүннү Чуралчы волейболун сайдыытыгар бирибидит биер бэйэ киһибит буолар. Волейбол туһугар бэрт элбэх дириг көрүүлэрдээх киһи этэ. Ол дьолуо дьоруун ыччаттарбыт барахсаппар ситэрэн-тулсаран истэллэр ханнык Өссө төгүл ситиһиитигэр силистэнэн-мүтүктэнэн иһиэхтэ!

Дьэ уонна... бачча сабалаан, айабым аһыллан баран, биер моһуоктаах собуос дьикти ыйытыгы биэриэхпин бабаран кэлиим. Бааламмыт ини? Тустуу диэн тыл биһизхэ, чуралчыларга, арааһа, хааммытыгар хаһылаһыт быһыылаах. Ону сирээдиһипит, силигилэппит Бөтүрүөбүс эр буолара саарбахтаммат. Кини үтүөтэ-өгөтө хас эмэ үйэлэри унуордаан, аата-суола ахтылла, айхаллана-уруйдана турарыгар биер да мөккүөр суох.

Сүүрбэххэ үйэ алта уонус сылларын ортолоруттан сабалаан, биертэн биер сөбүмэр ситиһиһлэр сизгиттэн испиттэрин бары бэркэ диэн билэн-истэн, биһирээн, баччаанна диэри кэрэ кэлсээн, үтүө өйдөбүл өкөстөн илдэ кэллэбит. Мин эмиз онно кыратык да буоллар, кыттыгастаах курдук сананан, бу боочнойо сатыы олордубум.

Ол кэпсэлим диэн манньк... 1968 сыллаахха аармыйаҕа сулууспалыы сылдан ахсынны аам-даам тымныһа адабынан турдаҕына, дойдубар Чуралчы уолпускаҕа

кэлэн барбытым. Оччолорго адыас убай-быраат дэһиспит ыаллыы казах дойдутуттан аат ааттаан, суол солоһо күүс холоһо, дьөрү өрөспүүбүлүкэлэрин саамай чулуулар кэлэллэр үтү диэни, үйэлээх сааспар маннайгы сырыым буолан, ох курдук өкөстөн, сирэй-харах турунан, хайаан да көрөргө быһаарынным, чуолкайдаан эттэххэ, бу иккис оннук ис хоһоонноох сырыыларын бу суруйуом эрэ иннинэ истэн-билэн, сонньуулар эрэ буоллаҕым.

Өйбөр-санаабыр өспөттүү инмит түгэни "хайдах тынан туймуулаан таһаарарым буолла" диэн, дьинэ, санаа кирибэтэ ыраатта. Саатар, ити ыйытыахтаах болгучуоһум олус диэн моһуоктаата. Ону мантан алпараа быһаара сатыам.

Бу үйэ аһаарын анараа өттүгэр буолбут (бэйэм санаабыр, устуоруйаҕа да кыһыл көмүс буукубанан суруллан кириэхтээх) сирэ чугдаарар Чуралчыбыт килбэйэр киһиэ, оччолорго дьон-сэргэ кутун тутан, туох кэлбит үөрүүнү-көтүүнү үксөппит, маанылык саныыр "Маарыкчааммыт" дьинэ этэ. Турар миэстэти олус диэн тулсарбайдык талыллыбыт (оччолорго обургу да тутуу курдук саныырбыт) уорайдыт саалата тобус- топору дьонунан симиллибит, дьон быһыһан кыбылла-кыбылла, син сөптөөх миэстэҕэ турунан кэбистим. Оччотообуга сана үөдүйэн эрэр микрофон нөһүө Көстөкүүн Боһунньукоп чөллөрхөй куолаһа бирээмэ нууччалыы-сахалыы оргуйа олоһор Көрүөх, үөрүөх, күүрбүт санааны өрүкүтүөх, өрө көтөбүөх ис иһиттэн дьиктитик дьүһүгэр дикцията билигин да кулгаахлар иһиллэргэ дьылы.

Арай аныгы үйэ биер биллэр "куолаһа" Александр Васильев – Көрдүгэн хинни кытта "Биер остуолга" олорсуох курдук өйдөвөтүм. Сергеевич ордук биер-биер инэнтонон билиһиннэрэрэ, билиһни үйэҕэ бириэччидит курдук сыаналаныан сөл этэ.

Онно бааллара... мин өйүм өнөлө төһө тийэринэн буоллаҕа?..

Аскарбек Иманкулов, Амонзоп Бугубаев уонна аатырбыт сурабырбыт бөдөн-садан толору толун көрүннээх А.Айханов, Дьэ, кырдык, киһи хараҕа толору туолар киһилээхпин диер уола хаан быһыылааҕа.

Аны биһиги өттүбүтүтэн... эмиз төһө өйдүүрбүнэн... Роман Неустроев, Николай Захаров, Саша Иванов уонна бу хэлин (мөккүөр кэниһиттэн) бэйэҕэ билиһиннэрэн, Сеня Морфунув эмиз тустубутум диер. Онтубут ис хоһооно диэн манньк буолан табыста...

Кинилэр бары (Арамаан Баһылайыс өссө тыыннаах эрдэбинэ сабаламмыта) мин ол ахтыы кэпсээммин бары утардылар. Үөһэ интэринээкхэ Коркин саалатыгар буолбута диһиллэр. Оттон миэнэ чуолкай "Маарыкчаанна" этэ ээ. Эппитим курдук, үйэбэр маннайгы улахан тустууктары көрүүм... Хайа уонна Көстөкүүн Сергеевич комментарий: - Уна муннуктан туста табыста биһиги инники эрэлбит, Сунтаар курдук сиртэн быһыл сана үөрэнэ кэлбит, интэринээт-оскуола 10-с кылааһын үөрэнэччидэ Саша Иванов! - хайдаҕый оччобуна? Мөккүөр аата мөккүөр буолан, Александртан быһыл Сэмэниин (Морфунувтуун) ыйыппыппытын хайдах эрэ мунаарбыта. - Чэ, итиннэ бэйэбит быһаарсыҥ. - диэбитэ. Уолаттар бары даҕаны арыый миигиттэн балыс эрэри олох үөрэ-дүүрүэ үөлээннээхтэrim, иннибэр үктэр, кизан туттар, добоһторум-атастарым буолаллар, аны туран туох да диэбит иһин, Улуу Куоркун оҕолоро буолан, киниэхэ сүгүрүйүүлэрэ күүһэ бэрт буолан, сорох өттүн булкупаллара сөл да буоллаҕа.

Эрдэтэнни (1967 с.) матчевый табаарыстыы көрсүһүү интэринээкхэ

(Куоркун саалатыгар) буолбута, мөккүсэппин. Оттон бу сырыыга (1968с.) "Маарыкчаанна" көрбүппүн хайдах да улартыгар санаам суох. Ити аатырбыт устуорт саалатын сааспар харахтаан көрбөтөбүм, сылдыббатабым - мин "туус куоһурум" туоһута эбит.

Ол иһин бу таптааллаах "Саа олобум" нөһүө ону биэргэтэр биер эмэ киһи баара буолуорай диэн ыйытык биэрэрбин, бука диэн сөпкө өйдүүхтэргэ диэн эрэмнэ санаабын кытта бу түһүмэҕи тохтотон эриим...

Оо... Ох диэ! Кэпсэлим салгытын толкуйа син-биер тустуубут тула буолан табыста. Үөһэ эппитим курдук, үлгэр үйэбэр, саллар сааспар улахан суолталаах тустууну 4-тэ эрэ көрбүт эбиһипин. Бу иккис сырыым 1993 сыллаахха эмиз Чуралчыга урукку улахан стадионна этэ. Кэлин Поликарп Егорович Барахсанов аатыгар уларыттыла. Бэйэтин бириэмэтигэр устуорт туһа диэн олобун бүтүннү анаабыт, эмиз биер үтүө-мааны энтузиаст киһибит буолар. Бу сырыыга аатырбыт-сурабырбыт. Олимп үрдүк чыпчаалыгар тахсыбыт Арамаан, Өлөксөөндүр, Байбал кыттыгылаах улахан түһүлгэҕэ ох курдук өкөстөн, сирэй-харах сырдаһынан, танас-сал тулсарынан, олох биер да мүнүүтэ хойутаабаҕа, тулсарбай ыскамыайкаҕа миэстэ булуннум...

Сотору собуос уолаттарбыт барахсаппар аат ааттатан, сурах сонотон, илэ бэйэлэринэн ытыс тыаһын ортотугар бу кириэн, тустуу "көлөһүнүнэн" өрөгөй үктэппит, талааннарын таһаарбыт, туохха да тэннээбэт көмүскэ эрэ бааралаах кууһуллээх көбүөрдэригэр тахсан, кэккэлээн кэбиспиттэрин туохха холоон хоһуйан, сурах суруйуохпун ньуолдааһабым олус, араастаан даһыһан аат биэриэхпин ачыгыһым алыс.

Санаабыты сатаан санарбат, өйдүүрү үтү-үкчү үтүктүбэт, кэрэхсэтэр тына кэскиллээн кэпсээбэт кэмсиппин эбитин... Ол эрэн төһө да үйэ чизппэрэ аастар, сүрэхпэр сөгөрдөн, кыттылар кыбытан, анараа да дойдуга аттаным турдаҕа. Адыас чугас аймаҕым, атаһым-добоһум, киһи кизнэ кэрэмхэ, килбиэнэ ити иккитэ сөл түбэһиннэрэн, күлүмкэриэтэ көрбүт түгэнэрбин, сөбө-махтайа санаабыппын уот хараҕа түһэрэн, өйдөнөр курдук кэпсээбим, туох да бааһыта суох иннэбэстийбит ийэ тылбынан ситэрэр тыл-өс сүмэтин кэмчидэ, төһө да ойуулаан муннаммыйт иһин ол сүдү, дириг көтүүнү "ситэри толорон этиэ, тизэрдэ суохпун дуу" - диэн бэйэм бэйэбин көрөбүн... Арай киһини бүтүн Аан дойдуга биллибит тустуу исписалиһтарын сыаналарын, син араас ыстатыйаларга түбэһэ түһэн көрөөччүбүн. Дэлэҕэ даҕаны Александр Иванов 20-с үйэҕэ саамай бастык тизхиныкэлээх бөбөһүнэн биллээ дуо?!

Тустуу бэлэхтиир бырааһынньыгар үһүс уонна төрдүс сырыым Байбал (төрүттэспит диэххэ дуу?) триумфугар Россия түһүлгэтэ. Виктор Лебедев олимпиадаҕа таһаарсаары топкуйдаах этэ. Ол эрэри, тоҕо эрэ, "сонньуйбутум" - "Аныгы үйэҕэ эппиттээһэр атын "Куоркун" үөскүөн наада эбит" диэн санаам салларбар саста. Билигин бары кэриэтэ үөһэ өттүлэринэн эпил-тэпил, аллараа тирэхтэринэн араа-бараа көстүү курдук буолбут, ол иһин балыйсыһа да баһырхай... Чэ, ити эрэри, ол - мин тус санаам.

Бүтүһүмэхкирииттөн Чуралчыбыт устуордун туонатыгар элбэх сана сүүрээһини киллэрбит, араас куустээх ис хоһоонордоох, көрүүлэрдээх энтузиаст-тириэньэр Бүтүрү Калачев, кынаттаах тылларынан... Олохтут элбэх кээмэйдэригэр биердэстэрэ бу олоххо төһө элбэх үтүө киһини көрсүбүкүнэн кэмнэнэр. Үтүө дьону

кытта киһи аһаардас аргыстаһа да хаамтаһына, үтүөҕэ, үйэлээххэ сыстар, кэниһиктэ да илдэ хаалар.

Миэхэ эмиз дьылбам түһэ, тоһуйа тутан ылбыт курдук, биер үтүө күн икки бэлэби тэнинэн биэрбитин, хайдах да бачча сабалаан баран, аһылларбар тийэбим.

1976 сыл балаһанын 2-3 күннэрэ. Ыраах Канада сирин Монреаль куората.

Онно биһигиттэн 3 саха ньургуннара бүтүн Сојуус аатыттан дойдубарын чизгин көмүскэһэ сылдыалларын сэрэнэ былаан сэргэбили, истэ-билэ иһийэ бары да эрэмнэ эрэйэр күннэрибид этэ. Массыынабын собуоттааммын, хата, аараттан аргыс түбэлэн, Чуралчы диэки туһулаан, суолбун тутан кэбистим. Өйүк үрэбин ортотун аһыһыта, аргыһым - "Ыл эрэ, ити араадыһабын холбоон көр эрэ, бүгүн "Тизхэ сонунна" тустууну дэлсизэхтээхтэр этэ", - диэн олох өйдөбөккө иһэр килиэхэ өй укта. Хап-сабар көпкөбүн баттыырбын кытта, Охондой Хотуоһа айхаллыыр куолаһа соботохто айаммыт суолун алыттан кэбистэҕэ үһү.

- Убаастабыллаах Саха бар дьонно! Канада Монреаль куоратыттан үөрүүлээх сонун! Үс дуулаҕа бухатыыр уолаттарбыт бүтүн Сојуус хамаандатыгар 3 мэтээли аҕаллылар. Роман Дмитриев 48 киһлэҕэ - үрүн көмүс, Александр Иванов 52 киһлэҕэ - үрүн көмүс, Павел Пинигин 68 киһлэҕэ - кыһыл көмүс", - дириг кытта, үөрүүбүтүтэн соһуйан буоллаҕа, туормаһы охсоот, таһырдыа былдыһыы буолла. Оннук наһаа эмоциональнайа суох этим да, биердэ өйдөммүтүм - "Ураа!" хаһытыһа-хаһытыһы өрө экириһ сылдыар эбиһипин. Аргыһым да хаалсыбата Мэктиэтигэр, хараһыттан уу-хаар бычалыһа-бычалыһа, икки илиитин өрө ууһан, ботугураан ылла. Бэйэтэ саахыматчыт бэрдэ Биергэ үлэлиир буоламмыт оскуолабыт аатыттан син элбэхтик сэргэстэһа да олоһуулаахпыт. Ол иһин устуорду барытын тэннэ дьүүрэлээн өйдүүрэ ити түгэннэ көстөн кэллэҕэ. Аата?.. Клавдия Гаврильевна Кривошапкина диэн. Поэт-фронтвик Виктор Ильич Башарин кэргэнэ...

Дьэ, ити кэниһиттэн куо-дьяа кэпсэтэн Чуралчыбытын начаас буллубут. Түһүөхтээх сиригэр хаалларан баран, салгыы наадабынан интэринээт диэки сапайдым.

Мурунна тахсар муостаны аһан тахсар сыыр эниэттэһэн тайиччи собуос эбэ сырын кыһа икки киһи иһэллэрэ көһүннэ. Ити билиһни атыһыһтар киоскаларын турар сиригэр чугаһаан иһэн өйдөөн көрбүтүм - Бөтүрүөбүстээх Сергеевич (саатар, төбөбөр наар кинилэри онорон саныы испитим ээ) иһэллэр. Көстөкүүн уна илиитигэр хара түөрт муннуктаах магнитола тутуурдаах. Бөтүрүөбүс ханас санныгар сырдык дьүһүннээх бинсэгин илиппимит.

Сонуччута бэрдиттэн, массыынабыттан хайдах түспүппүн өйдөбөт да эбиһипин, дьонум диэки туораан табыстым.

- Хайа, быраат, дорообо! Бу биэриини иһиттин ини? - дии оуста Көстөкүүн, дьааһыһын диэки ыйа-ыйа.

- Истэн-истэн! Эбэрдэ, эһиэхэ!

Уонна урутаан, илии тутуһар киһи буолан биэрдим. Туу элбэҕи туоһулаһахпыны? Оннук кыах, бырааһа да суоҕа бэрт буоллаҕа. Онуоха эбии ханна эрэ ыксаан иһэллэрэ биллэр этэ. Арааһа, кимниин эрэ үөрүү үлэстэ, өрөгөй үрдэтиһэ баран иһэллэрэ быһыылааҕа. Ол курдук, хаһан сырыы түһүөхтэригэр диэри, бастаһыта биер кэм илиитэ нэлэннэс, иккиһэ ону биэргэтэрдии, сотору-сотору кэбис тынан саннын таптайар

Хэлснэхлнн багарабын

Салгыгта. Иннин 5-с стр. көр.

Отгон ол тутуслут ытыстарын сылааһа, сардананы кууслуттуу, ойбун-санаабын итиинэн илгийэ, сырдыгынан сыдыаһа бу баччаанна дээрэ сайа сылдыар. Бүтүрдүү эттэххэ, үтүбэ эрэ тэрдыйиннарар! Улуу дьоммутугар Уруй! Уруй! Ааттарын ааттаан Айхал! Айхал!!!

Билигин даҕаны ол хэрсүбүт сирбинэн ааһан иһэн, ол дылоуо түгэни санаан, сүрбүм үөрүүнэн нүөлүйэн, ытырбахтаан ылара кэрэтин баҕаһын! Туох барыта бүтэр уһуктаах,

түмүктээх дииллэр. Ону туомтуу тардыам иннинэ, абыях тылы, бэйэбин да таарыйан ээрбин көнүллээн.

Хайа да сахабын дэнэр киһи дойдутугар таптаһа ураты куустээх!

Чукул диэн – Адам алааһа!
Чэлэчи – Ийэкэм өтөҕө!
Чыраадыма – тардыспыт урахпыт,
Чыраахы – ууһаабыт удьуорум!
Чураагы – барыбыт дойдута!!!
Сангарар Чураагы
Саймаарыгы!
Сайдар Чураагы
Сандаарыгы!

Барбарар Чураагы
Быр-бааччы!
Үөрэххэ Чураагы
Үөһээ буолааччы!
Үүнэр Чураагы
Үрүмүччү!
Үлэтиэн Чураагы
Үтүөнү булааччы!
Корго Чураагы
Күө-бааччы!
Күрэххэ Чураагы
Куруук таһыччы!
Чуолчаарар Чураагы
Чуо-бааччы!
Чабылбат Чураагы

Чуолкайа! Ол чакчы!
Олох чылчаала
Ол баар – Чураагы!
Оргуйа олорор дуорааччы,
Ол мин дойдум – Чураагы!!!

Туруклут, төһө кыалларынан, чэгиэн, санаабыт сырдык, ырабыт ыраас буола туруохтун дуу, бар дьонум, Чураагыларым! Үөрүү, Дьон дьэнэрэ сылайары билбэккэ өрүүтүн билигинниин арахыспат арыс буола сылдыахтын! Туругурун!!!

Вячеслав НОГОВИЦЫН,
Сылап нэһилиэгин олохтооҕо.

Оҕо сыһыалана

“Чакыр-Хайахсыт” айан

Билиги сыл ахсын “Күн Өркөн” лаабырга сөбүлээн сылдыабыт. Быйыл лаабырбыт 12-с сылын ситиһиһээхтик үлэлиир. Чураагы улууһун фольклорун хомуйабыт, үөрэтэбит. Нэһиликтэринэн сылдьан ураты дьарыктаах, билиилээх-көрүүлээх дьону кытта көрсөбүт, дириг устуоруйалаах, кэрэ айылҕалаах сирдэринэн сылдыабыт. Быйыл эмиз үс күннээх экспедицияҕа – Чакырга уонна Хайахсыкка баран кэлибит.

Айаммыт от ыйын ахсыс күнүгэр саҕаламмыта, от ыйын уон бириис күнүгэр түмүктэнэ. Бастагы дьоммутугар Чакырга тийбиллэтигэр, “Дьулуур” лаабыр оҕолоро олус иһирэхтик көрсүбүттэрэ. Онньоон-көрүлээн оҕолору кытта алтыстыбыт. Бу

күн Чакыртан төрүттээх гимназиябыт уһуйааччыта, Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэҕириитин туйгуна Мария Егорова Филиппова Чакыры көрдөрбүтэ уонна Эрилик Эристиин мусуойугар сырытыннарбыта. Оттон сарсыныгар эрдэ Эрилик Эристиин төрөөбүт алааһыгар айаннаабыт 12 кэстөөх сиргэ сатыы хааман тийбиллэбит. Чакыр нэһилиэгин айылҕатын сөбө-маһайа көрдүбүт. Олус кэрэ кэстүүлээх, ураты тылыннаах диэн бэлиэтээбит. Эрилик Эристиин төрөөбүт алааһа Бетун сыһыта диэн ааттанар. Бу аат Аммаҕа олоро сылдыабыт Бөрө Бетун диэн ааттаах аҕа ууһун кытта ситимнээх эбит. Ол туһунан биһизхэ Мария Егорова сэлэргээбитэ. Маны таһынан суруйааччы уонна кини дьонун туһунан элбэҕи кэпсээбитэ.

Экспедициябыт үһүс күнүгэр Мария Егорова балаҕаныгар Чураагы биллэр, эдэр олонхочут кырыттарынан Настя Алексееваны уонна Сайаана Попованы көрүстүбүт. Кинилэр олонхолоон, чабырбахтаан иһитиннэрдилэр. Оттон Хайахсыкка айаннаан тийэн, Мария Андреевна Герасимова-Сэнгээрэ Иннокентий Гурьевич Теплоухов-Тимофеев туһунан кэрэхсэбиллээх кэпсээнин иһиттибит. Салгыы Аркадий Максимович Дорофеев-Улдьаа Харалыны кытта кэпсэтибит уонна Иннокентий Гурьевич олорбут дьэтигин, Кремль курдук быһыылаах, Аҕа дойдуга Улуу сэриитин кыттылаахтарыгар аналлаах пааматынньыгы көрдүбүт. Ол кэнигээн Матрена Степановна, Алексей Прокопьевич Павловтар

мусуойдарыгар сырыттыбыт. Күө-дьаа олорон, Алексей Прокопьевичтан интервью ыллыбыт.

Ити курдук, билиги үс күннээх айаммыт умнуллубаттык ааста. Билиги олус сынньанньыбыт, элбэҕи биллибит-көрдүбүт. Айылҕабын алтыһан, дириг билиилээх, ураты көрүүлээх дьону кытта сэлэргэһэн, астынан-дуоһуйан кэлибит. Айаммыт хас биридди түгэни видеоса устан истибит. Хомуйбут матырыйаалбытын кэлин суругунан кумааҕыга тигэн, видеосожет оҕорон үйэтигэр былааннаахпыт.

“Күн Өркөн” лаабыр иитиллээччилэрэ.

Человек и закон

«Кадастровая палата разъяснила порядок согласования границ дачных участков»

Президент России Владимир Путин подписал закон, который позволяет урегулировать вопрос согласования общих границ земельных участков – обязательной процедуры, которая проводится кадастровым инженером в ходе межевания. Эксперты Федеральной кадастровой палаты рассказали, как предоставление кадастровым инженерам сведений об адресах правообладателей смежных участков, содержащихся в ЕГРН, поможет соблюсти законные интересы землеуладельцев.

Федеральный закон № 150-ФЗ «О внесении изменений в Федеральный закон «О кадастровой деятельности» и Федеральный закон «О государственной регистрации недвижимости» направлен на совершенствование процедуры комплексных кадастровых работ. Поправки уточняют перечень обязательных условий для выполнения комплексных кадастровых работ кадастрового учета.

В числе важнейших новаций – утверждение права кадастровых инженеров запрашивать из ЕГРН необходимую для геодезических и кадастровых работ информацию, в том числе сведения об адресах владельцев недвижимости: почтовых и электронных. Доступ к актуальным и достоверным контактам из реестра недвижимости снижает вероятность адресных ошибок при отправке гражданам извещений о проведении согласования границ смежных участков. Своевременная обратная связь позволит учесть интересы всех

заинтересованных лиц, а значит, предотвратить земельные споры между соседями в дальнейшем.

Согласно российскому законодательству, для того чтобы стать полноправным владельцем земельного участка и защитить свою территорию от посягательства третьих лиц, необходимо зарегистрировать права собственности на землю. Установить границы участка поможет кадастровый инженер. Межевание проводится как по заказу самого собственника, так и на основании государственных или муниципальных контрактов на проведение комплексных кадастровых работ. Кадастровый инженер определяет координаты границ земельного участка, и, если сведения о границах примыкающих к нему участков не внесены в ЕГРН, также согласует общие границы с соседями.

По решению кадастрового инженера согласование местоположения границ проводится на общем собрании заинтересованных лиц или в индивидуальном порядке под расписку. Разница в том, что собрание необходимо организовывать с помощью предварительной рассылки извещений – на почтовые адреса или адреса электронной почты всех заинтересованных лиц. При этом поиском адресов должен заниматься кадастровый инженер, который до настоящего времени не имел права запрашивать сведения об адресах собственников из ЕГРН.

«Несмотря на то, что процедура согласования местоположения

границ является неотъемлемой частью межевания, а владельцы недвижимости вносят в госреестр контактную информацию для обратной связи в случаях, когда могут быть затронуты их права и законные интересы, кадастровые инженеры не могли использовать эти данные в работе», – говорит замглавы Федеральной Кадастровой палаты Росреестра Марина Семенова.

В случае если адрес найти так и не удалось, кадастровый инженер публиковал извещение в средствах массовой информации, например, в местной газете. По закону, извещения о проведении собрания должны быть вручены, направлены или опубликованы не позднее, чем за тридцать дней до проведения собрания.

«Подобные способы выйти на связь с правообладателем сложно назвать оптимальными», – отмечает Марина Семенова. При этом если адресат в установленный срок не подпишет акт согласования или не подаст возражение в течение 15 дней после получения извещения, в акт будет внесена соответствующая запись, и документ будет считаться согласованным.

Таким образом, не получивший извещение собственник в дальнейшем мог оказаться в весьма невыгодном положении: его интересы могли быть нарушены, а решать споры с соседями предстояло в суде.

Благодаря поправкам, кадастровые инженеры смогут в установленном порядке получать сведения,

необходимые для проведения процедуры согласования границ. Это позволит в полной мере учитывать правовые интересы законных владельцев недвижимости – как при проведении комплексных кадастровых работ, так и при индивидуальном межевании участков.

Также в ходе проведения комплексных кадастровых работ исполнитель будет представлять в орган регистрации прав заявление о внесении в ЕГРН сведений об адресе электронной почты и (или) о почтовом адресе правообладателя объекта недвижимости. Эти контактные данные кадастровые инженеры тоже смогут запрашивать для работы.

Кроме того, новый закон устанавливает возможность использования кадастровыми инженерами технических паспортов, оценочной и иной документации, подготовленной органами и организациями технического учета и технической инвентаризации. Для этого органы государственной власти и органы местного самоуправления, которые выступают заказчиками комплексных кадастровых работ, наделяются правом получать данные документы бесплатно.

Федеральный закон № 150-ФЗ «О внесении изменений в Федеральный закон «О кадастровой деятельности» и Федеральный закон «О государственной регистрации недвижимости» вступает в силу 16 сентября 2019 года.

Филиал ФГБУ «ФКП Росреестра» по РС(Я).

ТЭРИЛТЭЛЭР ТӨЛӨПҮӨННЭРИН НҮӨМЭРДЭРЭ

(Суотабай төлөпүүнтэн эрийэр код: 8-411-51)

Киин бибилэтиэкэ
42-713

Предпринимательство киинэ
44-048

Оҕо бибилэтиэкэтэ
41-327

МУП "Одно окно"
41-066

Энергосбыт
41-322

"Айылгы" култуура уонна
духуобунай сайдыы киинэ
41-342

А.К. Софронов аатынан
успуорт киинэ
42-149

Коммунтеплосбыт
42-444

"Алмазэргиэнбаан"
42-860

ГАУ "Центрлес"
41-930

"Россельхозбаан"
42-941

Киин бааннык
41-863

"Сбербаан"
42-070

Суут пристав сулууспата
42-376

Д.П. Коркин аатынан мусуой
41-551

Улуустаабы дьиз кэргэн киинэ
42-441

От ыйын 19 күнүттэн 23 күнүгэр диэри халлаан туруга

	19 июля				20 июля				21 июля				22 июля				23 июля			
Местное время	03	09	15	21	03	09	15	21	03	09	15	21	03	09	15	21	03	09	15	21
Облачность, %																				
Явления погоды																				
Температура, °C	+11	+12	+15	+13	+9	+11	+16	+12	+7	+14	+21	+17	+10	+16	+23	+18	+8	+12	+20	+14
Ощущается как, °C					+8				+6				+9				+6			
Давление, мм рт. ст.	735	737	738	739	740	742	743	745	745	746	745	744	742	743	742	742	744	744	742	744
Ветер: скорость, м/с	2	1	3	1	2	2	2	1	2	2	3	2	2	2	3	3	3	4	3	3
порывы, м/с	5		8		5	7	7			5	8	6		6	8	9	8	9	10	8
направление	С	С	С-З	С	З	С-З	С	С-В	З	С-З	С-З	Ю-З	З	С-В	С-В	С-В	В	С-В	С-В	В
Влажность, %	75	57	57	70	65	62	49	73	90	54	32	52	74	66	35	42	57	49	29	38
Солнце: восход заход	03:01 21:31				03:03 21:29				03:06 21:26				03:08 21:24				03:11 21:22			
Луна: восход заход	22:30 05:16				22:41 05:36				22:48 07:55				22:55 09:14				23:01 10:32			
фаза																				

Чураалмы нэгийлээгн олохтооёо, тапталлаах уоллара

ТРОФИМОВ Иван Викторович

Николаевна чагас дьонулар аймахтарыгар
кутубаммытын тиздэбит

"Чурапчы" ТХПК кэлэктиибэ

Кутурбаннын тиздэллэр

- Күндүтүк саныыр бырааттара, убайдара Трофимов Иван Игоревич хомолтлоохтук олохтон туораабытынан, ийэтигэр, ийиттэригэр Елена Николаевнага, балтыгар Нарыйага, күөтүгэр Робертка Макаровтар, Дьячковскайдар, Павловтар.

Күндү тапталлаах эдьийбит, балтыбыт, Холтоёо нэһилиэгин
доктоёо, үлэ бэтэрсэнэ

ФЕДУЛОВА Варвара Ивановна (Поиско Варя)

улуу ыарахан ыарыптан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Василий Николаевич Федуловка, оолоругар, сизэнэригэр дирин кутурбаммын тиздэбит.

Бииргэ төрөөбүттэрэ—Тандаттан Семен Иванович
Поисеев, Диринтэн Ирина Ивановна Софронова,
скайтан Мария Ивановна Калачева дыиэ кэргэттэрэ,
чугас аймахтара, бырааттара, балтылара.

Талталлаах кэргэним, абабыт, энэбит, хос энэбит, Чакыр нэһилиэгийн олохтороо, ула багараана.

МИХАЙЛОВ Василий Тимофеевич

бу дьыл от ыйын 15 күнүгэр соһумардык ыалдьан олохтон туораабытын билэрдьонугар, аймактарыгар диринник курутуулан туран иһитиннэрбит.

Кэргэнэ, оёолоро, хүтөөтгэрэ, кийиитэ, сизэннэрэ,
хос сизэннэрэ, аймахтара

Кутурбаннын тизмэллэр

4-Чакыр нэпилиэгин олохтоо50, табаарыстара Михайлов Василий Тимофеевич ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр, оҕолоругар, аймактарыгар Эрилик Эристин аатынан солхуоска бииргэ үлэлээбит суоннар доһотторо.

- Чахур нэхилиэгийн олохгоор, убайдара Михайлов Василий Тимофеевич ырахан ыарыттан олохтон туорабытынан, санастарыгар Галина Алексеевна, оболоругар, сизэнэригэр, күтөөтэригэр, хийиитигэр бииргэ төрөөбүттэрэ.

- Талталлаах аята, Чакыр нэһилиэтин олохтооро, үлэ бэтэ-
рээнэ Михайлов Василий Тимофеевич олохтон туораабытынан,
бииргэ үөрэммит кылыстарыгар Моникаа, бииргэ
төрөөбүттэригэр, кини дьэзэргэнигэр, бары аймахтарыгар
Дирингэ бииргэ үөрэммит олооро — 37 ылыск.

- Агапары Михайлов Василий Тимофеевич олохтон туораабытынан, биһигэ үөрэммит добоһторугар Айтилина Васильевна Михайловаба, Алексей Васильевич Михайловка Дирингэ биһигэ үөрэммит добоһотторо— 35-с жыллук.

КУМИ извещает

ПУТЕВОДИТЕЛЬ ПО ЛОТАМ

Извещение о проведении открытого аукциона по продаже права на заключение договора купли – продажи земельного участка

ЛОТ: УЧАСТОК для размещения объектов торговли, общественного питания и бытового обслуживания, 400 кв. м.

кад.номер: 14:33:013005:1238

Адрес: с.Чурапча, ул. Лазарева, д.2, корп. 1

Начальная цена: 84 000 руб 00 коп.

Размер задатка: 20% от начальной цены.

Период приема заявок: 19 июля – 19 августа 2019 г.

Дата, время и место проведения аукциона: 26 августа 2019 г., 14:00 по местному времени,
с. Чурапча, ул. Ленина, д.41

Кэриэстэбит

Ахтабыт, саныбыт...

Бу дэгл от ыйын 23 күнүгэр билиги аҕабыт, аһэбит, хос аһэбит, үлэ уонна үсүоорт бэтрээна, "Сэрии сылларын оёолоро" мэтээл хаһаайына, Одьулуун нэһилиэтин олохтооёо **Сивцев Александр Александрович** ыарахан ыарыыга ыллараң, күн сириттэң туораабыта 40 хонуга толоар.

Адабыт 1942 сүл ахсынньы 26 күнүгэр Сүлэн нэһилиэгэр Февронья Васильевна уонна Александр Сидорович Сивцевтэргэ бастагы оһонон күн сирин көрбүтэ. Оһаминээбэ сизиринэн Бахсы, Чыаллара, Мугудай оһуоһаларыгар үөрэммитэ. 18 сааһын туоһаат, Сахалин арыһтыгар ракетнай байыаннай чааска ытык изһин төлөөбүтэ. Сүлүүспатын кэнниттэн Одьулуунга интэринээккэ иитэччинэн уонна оһуоһаба физкултура учууталынан ананан кэлэн, үлэтин саһалаабыта. Ол сүлдьэн, кини ийэбитин, элбэх оһолоох Петр Григорьевич уонна Вера Иннокентьевна Старостиннар улахан кыыстарын Дарияны кытта билсэн. 1966 сүлһаахха муус устар ыйга ыал буолбуттара. Ол кэмтэн ыла, Одьулуун иккис дойду оһостон, дьиз-уот туттан, сүөһү-ас тэринэн, саха ыалын сизиринэн оһорон аастылар. Адабыт, "Карл Маркс" соһхуоска кассирынан, статистигынан, прорабынан үтүө суоһаастахтык үлэлээбитэ. Кини оһус ыраас туттууһааһа.

Иллэн кэмигэр айылзалын алтыһарын, бутуурун, балыктырын туохтааһар да да ордоро Кэнниги сөөһүрэн баран, балыктааһынын үмүсүгүн туура

дъарыктаммыта —
нэһилиэгин дьонун-
сэргэтин, ыкса-
ыалларын, аймахтарын,
табазыстарын
хааччыйара.

Нэлгилээк олобор хөх-
төөхтүк кытара. Ол курдук, дуобат, саахымат
күрэхтэһиитигэр тэрилтэтин, түөлбөтүн
нэлгилээгин чизэһин үгүстүк көмүскүүрү. Эдэр
сылдьан теннистиирин, волейбол оонньуурун,
боксанан дыарыктанарын себүлүүрү. Усуурт
араас күрэхтэрин умсулуйан туран, сэнээрэн
көтүлүккэ көрөрү, 2001 с. "Физическэй
култуура уонна усуурт бэтэрээнэ" дин
бочуоттаах анап бэлээнэн наҕараадалам-
мыта. Бырааһыннык остуолун тэрийэн
ытара, орус үчүгэйдик ыллыра. Үс оҕону күн
сирин көрдөрөн, улаатыннарар, үөрэттэрэн,
ыал буолалларыгар биэс тирэх буолар, элбэх
сизэн, хос сизэн минньигэс сытын билэн, орто
дойдуга ытык аналын толорон барла

Күндү киhibитин сүтэрит ыарахан күннэрбитигэр күүс-көмө буолбут чугас аймахтарбытыгар, ыкса ыалларбытыгар, абабыт добоһторугар, кэллээгэлэрбитигэр махталбытын тиздэбит. Эһиэхэ тус олоххутугар, дьиэ кэргэннитигэр этэннэ буолууну, дьолу-сорууну баһарабыт

Күндү арабыт сырдык мессүөнэ биһиги
сүрэхпитигэр өрүү тыыннаах буолуоба.
Ахтабыт, сүөхтүүбүт таптыбыт.

Кылабыннай эрдэстэр - Л.В. ГОРОХОВА
Эпистатир сэкиргэстэр сурух отдела - А.Н. ЗАХАРОВА,
Караспадьез - С.А. ЖЕНДРИНСКЭЙ,
Танкааны - Л.К. ПОПОВА,
Бэчээттигэчи - Ф.А. ПРОТОДЬЯКОВ

Төрийн таваарачлыг: СР
Правительствата, Чуртны улуун
"Сага олох" радиацион-най-издательский
холбогдох автономный у-рделение
Росийской Федерации Роском-издзор
СР управленийыг 2012 с. кулун тутар
15 кулугр регистрацыйныг нумер —
ПИ №ТН14/0238

Редакция, издатель-
адрес: 678670, Чиряп-
цы, Карл Маркс уул. 26 "а".
Телефоннарбыт: редактор
– 41-332, отделлар – 41-285,
41-358. E-mail: sanaoloh@mail.ru,
сайт: sanaoloh.ru,
postponer.com/sanaoloh

Бэлэжээ сайсан: № 53 (11610)
 Кээмийн: 2 брч, лийс
 Ахуйн 1050. Хайгуур салбарын: 16

Алгымар	Сунгымар	Имгымар	Салкы
решающий	позаботившийся	мелочный	сон
близколежащий	Сидящий	идущий	забота
красивоукрашенный	застывший	взвешивающий	близко
близко	сон		

Хайгуу бичээкээ барилдлар графига: 16 ч 00 м. Бичээкээ бэрилинээ: 16 ч 00 м. "Сана олох" редакцноннай-издательский хэлбэлхуна: 18.07.2018 с. офсетта бичээтэннэ.
Тилографин адырына: 878670, Чувашчы сэл. Карл Маркс уул. 28 "а" Индекс: 54907. Хайгуу нэдиэлээкэ иккитэ, олтороннукка уонна бэчээткэ тахсар.